УДК 811.111'42

Н. Є. Доронкіна

ІЄРАРХІЯ АРГУМЕНТАЦІЇ У ЖАНРІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ СТАТТІ

У статті розглядається семантична структура наукових творів у жанрі науково-технічної експериментальної статті у контексті панаргументативного підходу на прикладі статті T. Green et al. «Talker intelligibility differences in cochlear implant listeners». У якості інструменту аналізу обрано теорію риторичної структури. Авторка намагається розширити сферу використання риторичних структур.

Ключові слова: риторичне відношення, риторична структура, теза, підстава, підтримка, дані, кваліфікатор, обмежувач.

DOI 10.34079/2226-3055-2019-12-20-170-175

Постановка проблеми. Питання жанрової стратифікації наукового дискурсу та характеристика окремих жанрів привертає увагу багатьох дослідників. Зокрема, сукупність англomовних науково-експериментальних статей складають дискурс, який відносять до аргументативного типу.

У 80-ті роки минулого століття з'явилася теорія риторичної структури (далі ТРС) У. Манна та С. Томпсон, яка слугує зручним інструментом аналізу тексту, як результату фіксації дискурсу, що відбивається у риторичному графі. На базі ТРС з'явилась низка моделей наукового дискурсу (ScholOnto, ABCDE, SWAN, SALT) призначенням яких, зокрема, є полегшення комп'ютерної обробки інформації та автоматична побудова анотації.

На відміну від застосованих підходів до побудови моделей, ми вважаємо науковий дискурс різновидом аргументативного. **Метою даної статті** слугує аналіз аргументативної структури творів названого жанру.

Втім, в рамках ТРС неможливо побудувати суперструктуру, оскільки риторичний граф відбиває семантичну структуру лише певного фрагмента тексту. **Актуальність статті** зумовлена можливістю розширити сферу застосування ТРС, оскільки кожний розділ науково-технічної статті складається з тематичних блоків, перелік яких належить до обмеженого списку, що дозволяє зробити узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дискурс побудований ієрархічно і на кожному ярусі ієрархії в рамках ТРС застосовується той самий набір риторичних відношень (далі РВ). Більшість з них асиметричні, тобто одна з одиниць, головна, називається яром, а інша – сателітом. Інші відношення симетричні, тобто з'єднують ядра. Розділяють два дискурсивних рівні та відповідно дві групи відношень:

- об'єктні РВ, що характеризують стан справ у реальному світі;
- презентаційні РВ, які описують події у дискурсі та впливають на читача [1, с. 89–90; 3, с. 243–250]. Кожне РВ характеризується своєю семантичною функцією. В результаті риторичну структуру представляють у вигляді риторичного графу. До початкового набору, запропонованого авторами теорії додаються нові відношення. На даний момент відомо близько 30 РВ, у тому числі несиметричні: Свідectво (Evidence), Поступка (Concession), Деталізація (Elaboration), Мотивація

(Motivation), Волітивний Результат (Volitional Result), Умова (Condition), Оцінка (Evaluation), Обґрунтування (Justify), Обставина (Circumstance), Фон (Background), Вирішення (Solutionhood), Волітивна Причина (Volitional Cause), Неволітивний Результат (Non-Volitional Result), Альтернатива (Otherwise), Переформулювання (Restatement), Антитеза (Antithesis), Забезпечення Можливості (Enablement), Неволітивна Причина (Non-Volitional Cause), Ціль (Purpose), Інтерпретація (Interpretation), Резюме (Summary), Джерело (Source), Засіб (Means), Необумовленість (Unconditional), Негативна Умова (Unless), Підготовка Повідомлення (Preparation); Симетричні: Послідовність (Sequence), Протиставлення (Contrast) та Кон'юнкція (Joint), Диз'юнкція (Disjunction), Багатоядерне переформулювання (Multinuclear Restatement), Перелік (List) та інші.

Дискурс науково-технічних статей належить до аргументативного типу, оскільки однією з цілей написання такої статті є переконання читача у правильності зробленого висновку, що свідчить про наявність аргументації на рівні всієї статті. Висновок як головна Теза аргументації спирається на низку другорядних Тез, які також спираються на Тези нижчого рівня і так далі. Таким чином, аргументація всієї статті представляється у вигляді ієрархічної побудови, нижчий рівень якої, представлений аргументативними фрагментами, що формують локальну аргументацію.

Крім того, оскільки анотація коротко характеризує статтю, то її аргументація знаходить в ній своє відбиття. Отже, існують три яруси аргументації науково-технічних статей з різним ступенем деталізації.

Фрагменти дискурсу об'єднуються, формуючи макроструктуру. Використовуючи макроправила, ми отримуємо тематичні блоки. Попри наявність фіксованого набору тем, притаманних розділам науково-технічної статті, у кожному конкретному випадку макроструктура унікальна.

На відміну від унікальної для кожної статті аргументації на рівні мікроструктури та макроструктури кожного розділу, аргументація на рівні цілого твору та на рівні анотації має універсальні риси, що визначається змістом статті.

Інформація у статті тематично розташована за принципом: проблема-розв'язання, тому аргументація розпадається на дві частини. По-перше, автор у вступному розділі формулює проблему та обґрунтовує доцільність досліджень, а по-друге, у інших розділах тіла статті читача переконують у правильності висновків. Доцільність була причиною наміру провести дослідження, в результаті чого були зроблені висновки, проте правильність висновків від доцільності досліджень не залежить.

Вступний розділ присвячений обґрунтуванню доцільності досліджень. Автор обирає стратегію обґрунтування, створюючи логічні зв'язки між проблемою, недоліками існуючих методів її розв'язання або їх відсутністю, перевагами запропонованого авторами статті методу та іншими темами. Тобто, зміст розділу містить підтвердження думки про доцільність досліджень.

Попри те, що список тем, яких торкається автор науково-технічної статті у вступному розділі обмежений, унікальність кожного випадку визначається їх комбінацією та ступенем деталізації. Однак список РВ між тематичними блоками також обмежений, хоча припускає різні інтерпретації (Таблиця 1).

Таблиця 1.

Риторичні відношення між тематичними блоками у вступному розділі

Тематичний блок 1	Тематичний блок 2	Можливі риторичні відношення між ними
Опис проблеми	Мета даного дослідження	Обґрунтування Розв'язання Ціль
Стан справ у даній галузі	Тема даного дослідження	Фон
Опис наявних методів розв'язання проблеми	Недоліки наявних методів розв'язання проблеми	Поступка
Недоліки наявних методів розв'язання проблеми	Метод розв'язання, запропонований автором статті	Обґрунтування Розв'язання Ціль

З точки зору аргументації другу частину можна розділити надвоє:

- розділ, що описує матеріали та методи, готує Дані для аргументації;
- власне аргументації відбуваються у блоці, що містить виклад результатів, дискусію та висновки.

Зміст та складність другої частини залежить від характеру досліджень. У статтях, що присвячені лише практичним дослідженням, послідовність дій складається зі спостереження, пояснення результатів та висновку у вигляді гіпотези (Таблиця 2). Стаття Т. Green et al. «Talker intelligibility differences in cochlear implant listeners» [4] доповідає про експерименти, які були частиною дослідницької програми. Вчені вивчали розбірливість мовлення у людей з нормальним слухом та у користувачів кохлеарних імплантів. У даному випадку крім можливого імпліцитного висновку у розділі подяк у таблиці представлено ймовірну імпліцитну оцінку вхідних даних, ходу експерименту та процедури обробки результатів.

Таблиця 2.

**План статті Т. Green et al.
 «Talker intelligibility differences in cochlear implant listeners»**

Розділ	Зміст	Висновки
1. Introduction	<u>Проблема</u> : Фактори, які впливають на розбірливість мовлення для слухачів з нормальним слухом та користувачів кохлеарних імплантів недостатньо досліджені. <u>Запропоновано</u> проведення низки експериментів з метою порівняння сприйняття розбірливості мовлення різних груп людей для слухачів з нормальним слухом та користувачів кохлеарних імплантів.	Дослідження доцільні.
2. Methods 2.1 Stimuli 2.3 Participants 2.2 Speech Processing 2.4 Design and Procedure	Опис індивідуальних характеристик піддослідних та мовленнєвого матеріалу, який вони слухали. Опис ходу експерименту та процедури обробки даних.	

Продовження Таблиці 2

3. Results	Опис та аналіз результатів вимірів окремо для кожного виду мовленнєвого матеріалу.	На здатність розпізнавати мовлення для користувачів кохлеарних імплантів впливають ті самі фактори, що і для людей з нормальним слухом.
4. Discussion		
Acknowledgments	Подяка всім учасникам експериментів. Інформація про лікарню та організацію, яка надавала допомогу. Назва програми, частиною якої було дане дослідження.	Можливий імпліцитний висновок: дослідження важливе.

У термінах моделі С. Тулміна [2, с. 274–277] аргумент містить такі компоненти, як:

- дані, істинність яких не викликає сумніву;
- теза, в істинності якої потрібно переконати співрозмовника;
- підстава, тобто твердження, що веде від даних до тези;
- підтвердження, на базі якого діє підстава;
- обмежувач, що описує область дії аргументації;
- кваліфікатор, який характеризує ступінь впевненості автора в істинності тези.

У даному випадку має місце індуктивна аргументація, оскільки теоретичні припущення зроблені на основі результатів експериментів. На відміну від попередньої статті, зміст розділу подяк не виконує ролі Підтримки, оскільки свідчить про важливість дослідження, а не про правильність висновків.

Отже, аргументація даної статті також складається з двох етапів, як це показано нижче

Перший етап	Обґрунтування доцільності
Другий етап	
Дані + Підтримка	Результати експериментів
Підстава + Теза	Висновки

Аргументація на рівні статті знаходить своє відбиття також в анотації, що створюється за певною схемою, яка стисло відбиває послідовність викладу інформації у статті [5, с. 109]. Ступінь деталізації та розмір анотації, що відповідає вимогам конкретного наукового видання, визначає рівень експліцитності його аргументації.

Висновки. 1. Коли риторичні відношення встановлюються між великими фрагментами тексту, їх кількість зростає. Втім цей факт не є недоліком ТРС. 2. Аргументація науково-технічної статті є трирівневою побудовою. На нижчому рівні має місце локальна аргументація, у якій залучені аргументативні фрагменти, що об'єднуючись складають тематичні блоки. Висновки, викладені у відповідному розділі статті слугують Тезою аргументації на рівні статті.

Перспективи подальшого дослідження пов'язані з виявленням особливостей композиційно-мовленнєвих форм у науково-технічних статтях у контексті ТРС та їх ролі в аргументації.

Список використаної літератури

1. Палатовская Е. В. Дискурсивный анализ и теория риторической структуры / Е. В. Палатовская // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного

лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія. – 2014. – Вип. 29. – С. 89–95; Palatovskaia E. V. Dyskursyvnyi analiz y teoryia rytorycheskoi struktury / E. V. Palatovskaia // Naukovyi visnyk kafedry YuNESKO Kyivskoho natsionalnoho linhvystychnoho universytetu. Filolohiia, pedahohika, psykhohiia. – 2014. – Vyp. 29. – S. 89–95.

2. Филиппов К. А. Лингвистика текста : курс лекций / К. А. Филиппов. – 2-е изд., испр. и доп. – Санкт-Петербург : изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 2007. – 329 с. ; Fylyppov K. A. Lynhvystyka teksta : kurs lektsyi / K. A. Fylyppov. – 2-e yzd., yspr. y dop. – Sankt-Peterburh : yzd-vo Sankt-Peterburhskoho un-ta, 2007. – 329 s.

3. Mann W. C. Rhetorical structure theory : toward a functional theory of text organization / W. C. Mann, S. A. Thompson // Text. Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse, – 1988. – Vol. 8, Issue 3. – P. 243–281.

4. Talker intelligibility differences in cochlear implant listeners [Electronic resources] / T. Green, S. Katiri, A. Faulkner, S. Rosen // Journal of the Acoustical Society of America. – 2007. – Vol. 121, № 6. – Mode of access : <http://scitation.aip.org/content/asa/journal/jasa/121/6/10.1121/1.2720938>

5. Teufel S. Argumentative Zoning : Information Extraction from Scientific Text / S. Teufel. – Edinburgh : University of Edinburgh, 1999. – 352 p.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2019.

N. Doronkina

HIERARCHY OF ARGUMENTATION IN THE GENRE OF TECHNICAL RESEARCH PAPER

The problem of genre determination in scientific discourse is of great interest. In particular one of genre characteristics is its superstructure. The technical research papers together create a discourse which is considered as an argumentative type. The existing models of scientific discourse don't build it to the full extent. Conversely the given article is focused on the genre structure in regard to argumentation. The S. Toulmin's model of argument, consisting of such elements as claim, ground, warrant, backing, rebuttal and qualifier, is used in the article.

Rhetorical Structure Theory (RST) is known to be a linguistically useful method for analyzing the discourse structure by way of establishing the rhetorical relations between parts of text in the form of rhetorical graph. The set of relations is the same for text fragments of any size. RST doesn't make possible to describe a superstructure in the general case. However, any text of a technical research paper consists of standard units. Thus, the author tries to describe the relations between them.

The chapters of a technical research paper are specified determining the features of argumentation inside each of them. Local arguments compose microstructure of an argumentative discourse. The fragments of argumentation are united into topic-based unit. Each chapter of scientific paper includes one or more units. Although the rhetorical relations between the units are supposed to have a number of variations, there are some of them that are most commonly used.

Thus, the macrostructure of an argumentative discourse is created by means of recursive repetition of the procedure. The result is the macrostructure of the literary writing since the main idea of any scientific writing is reflected in its abstract. Therefore the genre of a technical research paper is characterized by its three-level argumentative structure. The conclusions of a technical research paper serve as the claim of its argumentation. The argumentation in the paper devoted to talker intelligibility differences in cochlear implant listeners is used as an example.

When rhetorical relations are maintained between two large fragments of the text, their number increases. But it isn't the disadvantage of the theory because the more the number of relations is, the more detailed the analysis of semantic characteristics is.

Key words: rhetorical relation, rhetorical structure, claim, ground, warrant, backing, rebuttal.

УДК: 811.161.2'373.2

І. І. Ільченко

Н. В. Ісачук

ОНІМИ – ПОКАЗНИКИ ІСТОРИКО-ХУДОЖНЬОГО ХРОНОТОПУ ЗБІРКИ В. ЧАБАНЕНКА «САВУР-МОГИЛА»

У статті досліджено специфіку онімів збірки легенд та переказів В. А. Чабаненка «Савур-могила». Розглянуто ономастичні класи, які становлять невіддільну складову мікросвіту художнього твору і є важливим засобом для створення ефекту реальності та вірогідності описуваних подій, правдивості культурно-побутового фону.

Ключові слова: антропонім, гідронім, онім, ономастикон, топонім, хронотоп.

DOI 10.34079/2226-3055-2019-12-20-175-182

Постановка проблеми. Особливість оповіді у фольклорному тексті генетично пов'язана зі своєрідністю його часопросторової організації. У текстах легенд та переказів Нижньої Наддніпрянщини «Савур-могила», записаних В. Чабаненком, визначальним засобом хронотопічної організації твору виступають власні назви. Вони стають маркерами часових та просторових відношень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом зростає інтерес дослідників до ономастикону різних регіонів України: Л. О. Белей, С. Л. Брайченко, С. О. Вербич, Д. О. Жмурко, В. М. Калінкін, Ю. О. Карпенко, Т. В. Кравченко, І. Д. Фаріон, В. П. Шульгач. Не залишається осторонь і Запорізький край – це праці таких дослідників як Л. П. Бойко, Л. І. Дука, І. І. Ільченко, Ю. В. Кравченко, Л. М. Стовбур.

Проте й досі небагато лінгвістичних розвідок, у яких би досліджувалися структурно-семантичні особливості онімів у творчості В. А. Чабаненка, хоч загалом творча спадщина письменника була предметом наукового вивчення (праці Л. В. Денисенко, М. К. Дмитренка, М. А. Жовтобрюха, О. А. Захаренка, І. І. Ільченко, І. Я. Павленко, С. П. Самійленка, М. М. Сидоренка, Т. Г. Шевченка, В. Ф. Шевченка).

Актуальність дослідження визначається необхідністю детального аналізу літературно-художньої ономастики Запоріжжя на прикладі видатної особистості цього краю – Віктора Антоновича Чабаненка, відсутністю ґрунтовних наукових досліджень, присвячених лексико-стилістичному аналізу ономастикону збірки «Савур-могила». Теоретично важливим і актуальним видається зв'язок досліджуваної теми із загальними проблемами української ономастики.

Метою статті є лексико-стилістичний аналіз власних назв у збірці легенд та переказів «Савур-могила». Досягнення зазначеної мети передбачає виконання таких